

واکاوی قابلیت های توسعه گردشگری پایدار (مطالعه موردی: شهرستان دالاهو)

بهرام فتحی^۱، کتایون ایوانی^۲

^۱ دانش آموخته دکتری جغرافیا و برنامه ریزی روستایی دانشگاه شهید بهشتی تهران (نویسنده مسئول)

^۲ کارشناس ارشد جغرافیای سیاسی دانشگاه پیام نور، واحد روانسر

چکیده

گردشگری یکی از واقعیت های اقتصادی- اجتماعی انکار ناپذیر دنیای کنونی ماست. این فعالیت پاسخی است به نیازهای درونی انسانها جهت تمدد اعصاب، استراحت، آشنایی با فرهنگ ها و بهره مندی از زیبایی ها. ولی باید توجه داشت که گردشگری نظام پیچیده ای است که رقابت در عرصه آن بدون انجام تمهیدات لازم و بدون درک نیازها و اقتضائات آن غیر ممکن خواهد بود. چرا که توسعه گردشگری مستلزم نگرشی جامع و سیستماتیک به همه عناصر تشکیل دهنده آن و روابط متقابل مبداء و مقصد می باشد. در ایران بطور کلی از جمله در شهرستان دالاهو علیرغم برخورداری از جاذبه های متعدد و در بعضی موارد کم نظیر، اقدامات مناسبی که بتواند موجبات توسعه نظام گردشگری و جلب رضایت گردشگران را فراهم آورد، صورت نگرفته است. به همین منظور در این تحقیق سعی گردیده است برای غلبه بر مشکلات کالبدی نظام گردشگری منطقه امکانات و موانع توسعه گردشگری آن شناسایی و راهکارهای مناسب ارائه گردد. پژوهش حاضر با روشی توصیفی - تحلیلی مبتنی بر مطالعات کتابخانه ای به ارزیابی پتانسیل های گردشگری سکونتگاههای روستایی برای ارتقاء شاخصهای توسعه گردشگری پرداخته است. این تحقیق برآن است تا در راستای پاسخ به سؤالات تحقیق به شناسایی پتانسیل های گردشگری و در نهایت ارائه راهکارهایی برای تحول بخشیدن در توسعه گردشگری جهت دستیابی به توسعه منطقه باشد. نتایج تحقیق نشان می دهد پتانسیل های گردشگری سکونتگاه روستایی در زمینه های طبیعی، فرهنگی، کشاورزی و غیره می تواند در توسعه روستایی نقش موثری ایفا نماید.

واژه های کلیدی: توسعه، گردشگری، گردشگری پایدار، شهرستان دالاهو

مقدمه

یکی از نیازهای اصلی انسان، وابستگی اوبه محیط اطراف است. نیاز انسان به طبیعت با گردش و تفرج در آن آشکار می شود. طبیعت گردی و گردش و تفرج در سرزمین های درخوردیدن، به آن پایه رسیده است که امروزه از (گردشگری) به عنوان (صنعت) یاد می کنند، صنعتی که ضمن تامین آسایش و تفریح موجبات درآمد مالی را فراهم می کند. گردشگری محیطی یا اکو توریسم، از دیگر تعاریفی است که امروزه گسترش فراوانی یافته است. برای بسیاری از سازمان های محیطی و توسعه ای اکو توریسم به عنوان بخشی از گردشگری پایدار (sustainable tourism) تلقی می شود که گاهی از آن به گردشگری طبیعی یاد می کنند (ولدی، ۱۳۹۶: ۲۵)

صنعت گردشگری به عنوان صنعتی پویا و دارای ویژگی های بارز و منحصر به فرد، بخش مهمی از فعالیت های اقتصادی و تولیدی کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه را، به خود اختصاص داده است (ابراهیم زاده و همکاران، ۱۳۸۹). گردشگری به دنبال تغییرات در جهان معاصر، هم در ساخت و سازمان کالبدی و هم در توانمندی های اجتماعی _ فرهنگی جوامع متناسب با فرهنگ حاکم مطرح است. در این میان پتانسیل محیطی به عنوان کانون های جاذب، توانایی و امکان پویایی و سرزندگی را دارا بوده و می تواند زمینه جذب گردشگر و توسعه الگوهای فضایی گردشگری، بهبود وضعیت اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی ساکنان و توسعه و ترویج فرهنگ و هویت بومی و منطقه ای را در قالب گردشگری شهری فراهم آورد (عباس زاده و همکاران، ۱۳۹۴) لذا قابلیت های نواحی گردشگری یک کشور پیش نیازی کلیدی برای سیاستگذاران و چالشی قابل توجه برای محققان در فرآیند تصمیم گیری است (کرستیک و همکاران، ۲۰۱۷: ۳) و در طول چند گذشته، توسعه قابل توجهی در صنعت گردشگری به ویژه گردشگری بین المللی صورت گرفته است (لی و همکاران، ۲۰۱۷: ۱) به طوری که گردشگری یکی از مهم ترین صنایع دنیا بوده و نقشی اساسی در توسعه و رقابت بسیاری از مناطق ایفاء می کند (تکزیرا و فریرا، ۲۰۱۸: ۱)

در جهان در حال تحول ما هر زمان گروهی از فعالیت های اقتصادی - اجتماعی طرف توجه بیشتر واقع می شوند، و منافع و اهمیت و یا محدودیت ها و موانع پیش روی آنها مورد بحث و بررسی قرار می گیرد. شاید از این منظر بتوان دهه پایانی قرن بیستم و سال های نخست قرن بیست و یکم میلادی را عصر توجه به گردشگری خواند. حجم مطالبی که درباره این صنعت و فعالیت های مرتبط با آن در جهان منتشر می شود، چندان چشمگیر و وصف اهمیتی که از آن بیان می شود، چنان بی مانند است که به همین مناسبت آنرا صنعت قرن بیست و یکم می خوانند (Gezici & Kerimoglu, ۲۰۱۰: ۲۵۲-۲۶۵). بر اساس تعریف سازمان جهانی گردشگری (UNWTO)، گردشگری پایدار، به آن دسته از توسعه گردشگری اطلاق می شود که، با توجه به نیازهای گردشگران موجود و منطقه میزبان، ضمن حفاظت از منابع طبیعی و فرهنگی، در پی یافتن راه های مدیریت صحیح آنها در آینده است. از دهه ۶۰ میلادی، گردشگری توسط اقتصاددانان توسعه در ریف صنعت قرار گرفت و به عنوان صنعت گردشگری در جهان مطرح شد. گردشگری را نباید فقط صرف بازدید از مناطق تاریخی و یا دیدنی خلاصه کنیم. چراکه در حوزه تجارت نیز این صنعت می تواند نقش مطلوبی ایفا کند و امروزه به انواع مختلفی از جمله گردشگری علمی، تجاری، زیارتی، پژوهشی، فرهنگی، طبیعت گردی و ... تقسیم می شود، که هر کدام امکانات خاصی را می طلبد (کول و رازاک، ۲۰۰۹: ۳۳۶) قابلیت های صنعت گردشگری، همه رابه این نتیجه رسانده است که، این صنعت راه میانبری برای توسعه اقتصادی در کشورهای در حال توسعه و تولید ثروت در کشورهای صنعتی بوده و در آینده نزدیک این صنعت به مهم ترین شاخص اقتصادی هر کشور تبدیل خواهد شد. از طرفی مقایسه بین گردشگران داخلی و خارجی در این صنعت بیانگر اهمیت آن در توسعه اقتصاد داخلی کشورهاست به گونه ای که بر اساس آمار سازمان گردشگری جهانی، نسبت گردشگران داخلی به خارجی، ۱۰ به

۱. Krstić

۲. Teixeira & Ferreira

۳. Cole & Razak

۱۱ است. آثار مستقیم حاصل از صنعت گردشگری که ۶ درصد از GDP جهانی به این صنعت اختصاص یافته است، نمایانگر تخصیص یک شغل از هر ۱۵ شغل به این صنعت است و در صورتی که آثار غیر مستقیم مدنظر قرار گیرد حدود ۱۰ درصد از GDP جهانی و اختصاص یک شغل از هر ۹ شغل در سطح دنیا، به این صنعت مربوط می شود (رضوانی، ۱۳۹۰: ۲۰-۱۸).

از آنجا که گردشگری یکی از مطمئن ترین و ارزان ترین منابع کسب درآمد ارزی است، بی تردید گسترش این صنعت در ایران می تواند به راحتی جای درآمد های نفتی را پر کند. این صنعت نه تنها در پیشبرد اقتصاد ملی و درآمد های ارزی نقش دارد، بلکه صنعتی پاکیزه و فاقد آلودگی است و در عین حال اشتغال زایی بالایی دارد. امروزه مشاهده می کنیم که کشورهای صنعتی اروپا و آمریکا تمام نیروی خود را در جهت جذب گردشگر به کار می برند، که این مورد بیانگر جایگاه این صنعت در اقتصاد است. یافته ها نشان می دهد، که بخش گردشگری به ازای هر دلار درآمد اضافه، اشتغال بیشتری نسبت به سایر بخش ها ایجاد می کند. اگر ساختار صنعتی یک منطقه ارزش افزوده بسیار بالا داشته باشد. ولی در مقابل سرمایه بر باشد و در نتیجه توزیع درآمد نابرابر و مشاغل اندکی داشته باشد. در این حالت بسیاری از سیاستگذاران، توسعه گردشگری را به دلیل کاربر بودن این صنعت، سیاست مطلوبی برای کاهش بیکاری در این مناطق می دانند که در سایر بخش ها فرصت های اندکی دارند. کاربر بودن مشاغل گردشگری در مورد فعالیت های هتلداری، رستوران داری، عرضه سوغاتی و فعالیت های گردشگری کوچک مصداق پیدا می کند. در مقابل فعالیت های حمل و نقل و تورگردانی به طور کلی نسبتا سرمایه بر هستند. وجود فعالیت های کارآفرینانه یک ویژگی دیگر است، که کاربری بخش گردشگری را نشان می دهد. این فعالیت ها معمولا سرمایه گذاری اندکی دارند، درآمد آنها بستگی به میزان فعالیت آنها دارد و اغلب به صورت نقدی است. بر طبق آمار موجود، در کشورهای توسعه یافته ۱۰ درصد از نیروی کار در بخش گردشگری فعال هستند، در حالی که در ایران تنها ۵۰ هزار نفر در این بخش فعالیت می کنند. در سال ۲۰۱۰ یک میلیارد نفر در سطح بین المللی گردشگر وجود داشته است، در نتیجه دولت باید با ایجاد راهکارهای مناسب حدود یک و نیم میلیون نفر را در بخش گردشگری وارد بازار کار کند.

استان کرمانشاه، از جمله استان هایی است که دارای توانهای طبیعی، محیطی، اقتصادی، اجتماعی، تاریخی و فرهنگی غنی است. که هر یک می تواند به عنوان جاذبه هایی در خدمت رشد و توسعه توریسم قرار گیرد، چرا که همه پدید های جغرافیایی زائیده خصیصه های فرهنگی انسانی و متاثر از کلیه ی عوامل و شرایط محیطی است. بهره برداری از توان و قابلیت های گردشگری واکوتوریستی در هر منطقه می تواند زمینه ای پویا و فعال برای توسعه ی آن منطقه فراهم نماید، از این رو ارزیابی توان اکوتوریستی و تحلیل قابلیت های مزبور به گونه ای جغرافیایی ضرورتی ویژه خواهد داشت. امروزه گردشگری یکی از امیدبخش ترین فعالیت هایی است که از آن به عنوان گذرگاه توسعه یاد می کنند. در دوران کنونی در پی بروز بحران های زیست محیطی، نابودی منابع و ایجاد موانع در راه رسیدن به توسعه ی پایدار ضرورت دارد که برنامه ها بر اساس شناخت و ارزیابی توان محیطی صورت گیرد، تا هم بهره برداری درخور و مستمر از محیط انجام شود و هم ارزش های طبیعی محیط حفظ شود. از این رو پیش از تدوین راهکارهای توسعه و اجرای برنامه های اقتصادی- اجتماعی بررسی جغرافیایی منطقه و شناخت توان های محیطی آن و سپس تعیین توان اکولوژیکی سرزمین، برای کاربرد های مختلف و با هدف بهره برداری مستمر با کمترین تخریب و حفظ محیط زیست ضرورتی اجتناب ناپذیر است. بنابراین در پژوهش حاضر سعی خواهد شد با ارزیابی توان محیطی گردشگری در شهرستان روانسر، پتانسیل گردشگری منطقه تعیین شود. تا با برنامه ریزی توسعه پایدار گردشگری طبیعت، در جهت بهره برداری از این جاذبه ها به عنوان یک پتانسیل بالقوه در راستای توسعه منطقه گام برداشته شود. این ناحیه از دیرباز دیار آشنا و مقصد جهانگردان، تجار و بازرگانان و طالبان علم بوده است و نگین کرمانشاه می نامند. غیر از جاذبه های طبیعی نظیر کوهها، سراب، طبیعت بکر می توان به مقبره های بابایادگار، پیر بنیامین و..... اشاره کرد.

اما چه عامل یا عواملی سبب شده است که این سرزمین از مواهب اقتصادی و فرهنگی توریسم که تبدیل به یکی از بخش های اقتصادی و پر درآمد جهان شده است، بی بهره بماند؟ و از چه روشی می توان این صنعت نو پا و سودآور را در شهرستان توسعه

داد؟ برای رسیدن به پاسخ سوالات فوق شناخت امکانات، کاستی ها، انتظارات گردشگران و برنامه ریزی متناسب با شرایط اجتماعی، طبیعی و فرهنگی شهرستان دالاهو ضرورت دارد. با توجه به جایگاه والای جغرافیایی، ارتباطی، فرهنگی و تاریخی این سرزمین لازم است با استفاده از تمامی امکانات و قابلیت ها در جهت رفع محرومیت، ایجاد اشتغال و کسب درآمد از راههای مختلف اقدام شود. گسترش صنعت جهانگردی به عنوان صنعتی که با حوزه های مختلف نظیر اقتصاد، کشاورزی، فرهنگ، محیط زیست و خدمات در تعامل است، دارای اهمیت فراوانی است و تجربیات سایر مناطق جهان نشان داده است که توسعه آن در هر منطقه باعث رشد و پیشرفت اقتصادی اجتماعی آن ناحیه گردیده است، بنابراین می تواند به عنوان یکی از ابزارهای اصلی مورد توجه قرار گیرد. با اینکه شهرستان روانسرا داشتن ویژگی های خاص برای توسعه ی توریسم می تواند نقش فعال تری را در زمینه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی منطقه ایفا نماید، ولی تاکنون این جاذبه های متنوع و ارزشمند طبیعی و انسانی کمتر مورد توجه و استفاده قرار گرفته است که در صورت برنامه ریزی و استفاده ی مناسب از آنها می توان بسیاری از مشکلات اقتصادی و اجتماعی منطقه را از بین برد و منطقه را در مسیر توسعه همه جانبه ی پایدار هدایت کرد.

اهمیت موضوع و ضرورت تحقیق:

ضرورت و اهمیت انجام این تحقیق از آنجا ناشی می شود که، شهرستان دالاهو با داشتن ویژگی های خاص برای توسعه گردشگری می تواند نقش خود را در زمینه های فرهنگی-اجتماعی و اقتصادی با توجه به موقعیت جغرافیایی آن ایفا نماید. اما متأسفانه تاکنون این جاذبه های متنوع و ارزشمند معماری و انسانی کمتر مورد توجه، برنامه ریزی و استفاده قرار گرفته است. در صورتی که اگر بهایی بیشتر و جامع تر به گردشگر و گردشگری در این منطقه داده شود می تواند فواید زیر را در بر داشته باشد: مانند جلوگیری از تخریب و انهدام پتانسیل های گردشگری منطقه، افزایش درآمد اقتصادی ساکنین این منطقه، بالا رفتن فرهنگ عمومی مردم به دلیل ارتباط فرهنگی با گردشگران، تسریع در عمران شهری و پروژه های شهری با هدف و برنامه ای معین، جلوگیری از مهاجرت های بی رویه به سمت مرکز استان، شناخت جاذبه های گردشگری (طبیعی و انسانی)، شناخت توان ها، امکانات، نقاط ضعف و نقاط قوت گردشگری در منطقه.

روش تحقیق

با توجه به مساله مورد بررسی نوع تحقیق بر اساس روش تحقیق از نوع توصیفی-تحلیلی و کاربردی است. جامعه آماری پژوهش ۱۳۹ سکونتگاه روستایی دارای سکنه با مجموع ۵۵۶۳ خانوار و ۲۰۰۶۶ نفر جمعیت و سه نقطه شهری با ۴۶۶۲ خانوار و ۱۵۷۵۵ جمعیت در ناحیه دالاهو است. ۱۵ روستا با استفاده از فرمول کوکران به عنوان روستاهای نمونه انتخاب شده است. جهت انتخاب روستاهای نمونه، کل روستاهای ناحیه به ۵ طبقه تقسیم و با استفاده از نمونه گیری احتمالی ساده و با توجه به فراوانی هر طبقه جمعیتی ۱۵ سکونتگاه روستایی به صورت تصادفی انتخاب شده است و با توجه به اینکه واحد تحلیل تحقیق خانوار بوده، تعداد نمونه لازم جهت تکمیل پرسشنامه با استفاده از فرمول کوکران ۱۴۵ خانوار تعیین گردید.

پیشینه و مبانی نظری تحقیق:

مفهوم استفاده از گردشگری به عنوان عامل مهمی در راستا با قابلیت های نواحی، نخستین بار در آمریکای شمالی تجربه شد. هال^۵ (۲۰۱۴) معتقد است که رشد ثروت در جوامع غربی و افزایش اوقات فراغت باعث رشد گردشگری شده است. لا^۶ (۱۹۹۳) اعتقاد دارد افزایش درآمد، آسان بودن سفرها و افزایش اوقات فراغت سبب شد که سریعاً این نکته به نظر برسد که صنعت گردشگری آماده رشد است. گردشگری به عنوان یکی از پایه های اقتصادی عمل کرده و قادر به حمایت از اقتصاد محلی است. وی همچنین معتقد است ورود بازدیدکنندگان به مناطق باعث توجه بیشتر به قابلیت های نواحی می شود. درواقع

^۵. Hall

^۶. Law

بهبود تصویر و ظاهر نواحی و تحقق این موضوع که مردم را مکانی جالب و جذاب احساس کنند، باعث حس احترام و حراست از میراث در بین ساکنین می گردند (نوری و نوروزی، ۱۳۶۸: ۲۲) واژه توریست معمولاً در ابتدا برای مفاهیم زیر بکار می رفت:

۱- کسانی که برای تفریح و دلایل شخصی یا مقاصد پزشکی و درمانی سفر می کنند.
۲- کسانی که برای شرکت در کنفرانس ها، نمایشگاه ها، مراسم مذهبی، مسابقات ورزشی و از این قبیل به کشورهای دیگر می روند.

۳- کسانی که به منظور بازاریابی و امور بازرگانی مسافرت می کنند.

۴- افرادی که با کشتی مسافرت میکنند و در بندری در مسیر راه تا ۲۴ ساعت اقامت دارند.

در سال ۱۹۳۷ نیز کمیته ویژه در رم جهت بررسی پاره ای از مسائل صنعت توریسم تشکیل شد:

۱۰- افرادی که جهت خوش گذرانی، دلایل شخصی و یا مسائل بهداشتی به مسافرت می روند.

۲- افرادی که جهت انجام کارهای بازرگانی مسافرت می کنند.

۳- افرادی که برای شرکت در کنفرانس ها مسافرت میکنند.

۴- افرادی که یک گردش دریایی می روند.

در سال ۱۹۶۳ از طرف سازمان ملل و براساس پیشنهاد کنفرانس بین المللی ترانسپورت و جهانگردی^۴ آن سازمان در رم به تصویب رسیده، توریسم را بدین صورت تعریف کرده است:

"توریست یا بازدید کننده موقت کسی است که به منظور تفریح، استراحت، گذران در تعطیلات، انجام امور پزشکی، درمان و معالجه، زیارت، دیدار از خانواده، ماموریت و شرکت در کنفرانس ها، به کشوری غیر از کشور خود سفر میکند. مشروط به این که حداقل مدت اقامت او از ۲۴ ساعت کمتر و از سه ماه بیشتر نبوده و کسب شغل و پیشه هم مدنظر نباشد." (رضوانی، ۱۳۹۰: ۲۰-۱۸)

(WTO) سازمان جهانی جهانگردی توریسم را چنین تعریف کرده :

"توریسم عبارتند از مجموعه کارهایی که یک فرد در سفر و در مکانی غیر از محیط عادی خود انجام می دهد. این سفر بیش از یک سال طول نمی کشد و هدف آن سرگرمی، تفریح، استراحت، ورزش و فعالیت های از این قبیل است." (همو: ۲۰)

- اشکال عمده توریسم:

اشکال عمده توریسم مشتمل بر توریسم، تفریحی، درمانی، فرهنگی، آموزشی، ورزشی، اجتماعی، مذهبی، بازرگانی، سیاسی و...

۱- توریسم تفریحی

این نوع جهانگردی که شامل افراد یا گروه هایی است که جهت استفاده از تعطیلات، تفریح، استراحت، استفاده از آب و هوای گرم تر یا خنک تر از محل خود به مسافرت روند .

۲- توریسم فرهنگی و آموزشی

این نوع جهانگردی که برای آشنایی مواریث فرهنگی و هنری، آداب و رسوم، بناها و آثار تاریخی با هدف های آموزشی، تحقیقاتی و پژوهشی، صورت می گیرد. توریست هایی که در این گروه قرار دارند توریست، جهانگرد یا کاوشگر نامیده می شوند.

۳- توریسم درمانی

نوعی از جهانگردی است که شامل افراد و گروه هایی هستند که برای استفاده از تغییر آب و هوا (با هدف پزشکی و درمانی) استفاده از آب های معدنی، گذران و دوران نقاهت، معالجه و... اقدام به مسافرت می کنند.

۴- توریسم ورزشی

^۴. international union of official travel organization (IUOTO)

شامل هرنوع مسافرتی است که به منظور فعالیت های ورزشی باشد. در این حالات جهانگردی ورزشی نامیده می شود: اسکی، پیاده روی، کوه پیمایی، کوه نوردی، دوچرخه سواری، شکار، شنا، قایقرانی، شرکت در مسابقات ورزشی و تماشای مسابقات و امثال آن.

این گونه مسافرت ها ممکن است به صورت انفرادی و یا دسته جمعی صورت گیرد.

۵- توریسم اجتماعی

نوعی از جهانگردی است که عمدتاً اهداف اجتماعی، مردم شناسی، جامعه شناسی و امثال آن مورد نظر است. دیدار دوستان، آشنایان و خویشاوندان نیز از نوع جهانگردی اجتماعی به شمار می آیند.

۶- توریسم مذهبی و زیارتی

از رایج ترین اشکال عمده جهانگردی در سراسر جهان است. جاذبه های مذهبی، زیارتگاه ها و اماکن مقدسه هر ساله تعداد زیادی از جهانگردان را به سوی خود جلب می کنند. تاسیسات اقامتی این نوع جهانگردی مانند مسافرخانه ها و زائرسراها با توجه به بافت اجتماعی و فرهنگی و عقیدتی جهانگردان دارای ویژگی های خاص خود است که در هر کشوری از تنوع بسیار زیادی برخوردار است.^۸

۷- توریسم بازرگانی و تجاری

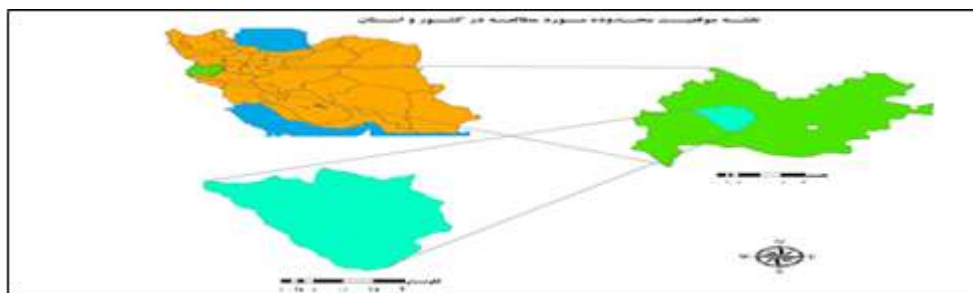
عبارت است از سفرهایی که افراد برای شرکت در بازارهای مکاره و نمایشگاههای کالا و صنایع و یا سرکشی و بازدید از تاسیسات کارخانه ها و نظایر آن می نمایند. به گواهی تاریخ انسان از بدو پیدایش همواره در پی معاش و تأمین نیازهای زندگی، مسکن و محل اقامت دائمی خود را اترک می کرده و برای مبادله ی کالا و دست ساخته های خویش یا سایر نیازمندی های زندگی راهی شهره ها و کشورهای دیگری شده است.

۸- توریسم سیاسی

به نوع مسافرتی گفته می شود که به منظور شرکت در اجلاس مجامع بین المللی، کنگره ها و سمینارهای سیاسی، جشن های ملی و مذهبی، مراسم ویژه سیاسی مانند تدفین رهبران و شخصیت ها، پیروزی رهبران سیاسی و به حکومت رسیدن آن ها و نظایر آن جهانگردی سیاسی ایجاد می گردد (رضوانی، ۱۳۹۰: ۲۰-۱۸)

محدوده و قلمرو پژوهش:

ناحیه دالاهو به مرکزیت شهر کربلا در غرب در سال ۱۳۸۴ از شهرستان اسلام آباد غرب جدا شد. ناحیه دالاهو در میانه ضلع غربی کشور بین مدار جغرافیایی ۳۴ درجه و ۴۰ دقیقه تا ۷ درجه و ۳۴ دقیقه عرض شمالی از خط استوا و ۴۶ درجه و ۳۱ دقیقه تا ۴۵ درجه و ۳۸ دقیقه طول شرقی از نصف النهار گرینویچ قرار گرفته و در محدوده ای به مساحت ۱۱۹۱/۴ کیلومتر مربع است که ۷/۶ درصد از کل مساحت استان را شامل می شود. از سمت شمال به شهرستان ثلاث باباجانی از سمت غرب به شهرستان سرپل ذهاب و از سمت جنوب به شهرستان گیلان غرب و از شرق به شهرستانهای اسلام آباد و کرمانشاه محدود گشته است. جمعیتی بالغ بر ۳۵۰۰۰ نفر در آن سکونت دارد. در حال حاضر بر اساس آخرین تقسیمات اداری - سیاسی وزارت کشور از دو بخش مرکزی (که دارای سه دهستان بیونج، بان زرده و حومه کربلا و دو نقطه شهری کربلا غرب و ریجاب) و بخش گهواره (که دارای دو دهستان گورانی و قلخانی و یک نقطه شهری گهواره است) و در مجموع ۱۳۹ سکونتگاه روستایی دارای سکنه تشکیل شده است. که حدود ۱۵۷۵۵ نفر در نقاط شهری (۴۳/۷۸ درصد) و ۲۰۰۶۰ نفر در سکونتگاههای روستایی (۵۵/۷۶ درصد) و ۱۶۶ نفر غیر ساکن (۰/۴۶ درصد) ساکن هستند (جغرافیای استان، ۱۳۹۸: ۱۵).



شکل ۱. موقعیت جغرافیایی ناحیه دالاهو، مرکز آمار ایران، ۱۳۹۸

جاذبه های طبیعی گردشگری شهرستان دالاهو:

اکثر جاذبه های طبیعی این شهرستان بکر و دست نخورده برای عاشقان طبیعت فرصت مناسبی را فراهم می سازد که به راحتی از محل بازدید نموده و ساعاتی را فارغ از هر دغدغه ای در دامان طبیعت با آسایش و راحتی به سر برند. کوهستانهای رفیع و سرکش و در عین حال برفگیر و سرسبز با هوای دلپذیر و پر از رایحه گیاهان علی الخصوص در فصل بهار، چشمه ساران زلال دامان کوهها در کوهپایه ها که با جوش و خروش از دل کوه بیرون می آیند، جنگلهای بلوط منطقه که بسیار زیبا و دیدنی و در عین حال مسکن حیات وحش منطقه هستند، غارهای موجود در منطقه، دشتهای فراخ سرسبز با نمای کوهستان در دور دست، مراتع سرسبز در بین جنگلها در دامنه کوهها و ... همه و همه نشان از جذابیتهای توریسم سبز و طبیعت گرا و استعداد بالقوه منطقه در توسعه این رشته دارد که بایستی از طریق استعداد شناسی، برنامه ریزی با در نظر گرفتن شرایط محیطی و محلی، ایجاد زیر ساخت ها و امکانات لازم، آشنا ساختن مردم محل با صنعت توریسم و درآمدهای حاصله برای شهرستان هال و هوایی دیگر به منطقه داد و از این استعداد خدادادی شهرستان به خوبی استفاده نمود. حال در ذیل به جاذبه های طبیعی گردشگری شهرستان می پردازیم:

رودهای شهرستان دالاهو:

با توجه به نحوه زهکشی رودخانه ها و برای سهولت مطالعه منابع آب ، ناحیه دالاهو به سه حوضه آبریز تقسیم می شود. که این حوضه ها شامل حوضه ریجاب و رودخانه الوند که به طرف دشت ذهاب و عراق جریان دارد . حوضه دوم دشت بیونیچ و دشت کوند به طرف رود زمکان در گهواره و حوضه سوم منطقه گورانی و قلخانی که به طرف جوانرود در حرکت است. به طور کلی رودخانه های ناحیه دالاهو به دو دسته رودهای دائمی و فصلی تقسیم می شود که در زیر مشخصات رودهای دائمی به اختصار ذکر گردیده است:

- رودخانه زمکان: این رودخانه از کوههای دالاهو و سراب توت شامی سرچشمه می گیرد به دهستان گوران وارد شده، ضمن سیراب کردن روستاهای مسیر به طرف روستاهای گهواره جریان یافته و نهایتاً وارد شهرستان جوانرود و از آنجا وارد رودخانه سیروان می شود. میانگین آبدهی این رودخانه در محل ایستگاه اندازه گیری پل زمکان ۳۴۰/۵ میلیون متر مکعب در سال برآورد شده است. که سد زمکان نیز بر روی این رودخانه در منطقه گوراجوب در بخش گهواره احداث گردیده است.
- رودخانه کوند: این رودخانه از آبخیزهای ۱۰ کیلومتری شمال غربی کوند سرچشمه می گیرد. میانگین آبدهی این رودخانه در محل ایستگاه خسرو آباد ۱۸/۲ میلیون متر مکعب در سال برآورد شده است (جغرافیای استان ، ۱۳۹۸: ۱۵).
- رودخانه الوند (شالان): این رودخانه از آب چشمه های سیاوانه و سراب اسکندر در کوه دالاهو در شمال غربی کوند سرچشمه می گیرد، این رودخانه بزرگ ضمن سیراب کردن روستاهای مسیر منطقه ریجاب و دشت ذهاب به طرف قصرشیرین و نهایتاً وارد خانقین عراق می شود (جغرافیای استان، ۱۳۹۸: ۲۴).
- رودخانه بره شاه: این رودخانه از کوههای سربه فلک کشیده دالاهو در منطقه قلخانی سرچشمه می گیرد، و ضمن سیراب کردن روستاهای مسیر و آبیاری کشاورزی منطقه نهایتاً وارد منطقه اورامانات می شود.

جدول ۱. ویژگیهای هندسی و توپوگرافی رودخانه های ناحیه دالاهو

ردیف	نام رودخانه	خروجی حوضه	مساحت حوضه (km)	طول آبراهه (km)	ارتفاع از سطح دریا (متر)	شیب حوضه	دوره بازگشت سیلاب m/s
۱	زمنکان	گوراجوب	۵۹۵	۶۰	۱۶۸۰	۳/۵	۸۰
۲	کرنند	خسروآباد	۲۶۰	۳۵	۱۵۰۰	۳/۵	۹۵
۳	الوند	ریجاب	۷۹	۳۰	۱۷۵۰	۸/۶	۲۵
۴	بره شاهه	تفننگچی	۹۸۰	۹۵	۱۸۵۰	۷/۴	۵۰

ماخذ: مدیریت منابع آب دالاهو، ۱۳۹۸

البته لازم به ذکر است دو سد نسبتاً بزرگ در ناحیه دالاهو وجود دارد. یکی سد آزادی بر روی رودخانه بریشاه در منطقه تفنگچی که عمده آب سد برای اراضی اسلام آباد غرب و جوانرود و روانسر مصرف می گردد و دیگری سد آزادی بر روی رودخانه زمنکان در منطقه گوراجوب که قول هایی به باغداران گهواره داده اند که از آن برای آبیاری باغات سیب استفاده نمایند اما تا عمل و تقسیم آب چه پیش بیاید و چه تصمیمی اتخاذ گردد الله اعلم.

جدول شماره ۲. بیلان آبدی قنات، چشمه و سراب در منطقه دالاهو و جایگاه آن در استان

قلمرو فضایی	جمع آبدی	قنات		چشمه		سراب	
		تعداد	آبدی	تعداد	آبدی	تعداد	آبدی
شهرستان دالاهو	۵۷۱۵۳	۱۰	۲۴۵۸	۳۷	۱۱۴۵۸	۹	۴۷۵۰۰
کل استان	۹۱۶۸۹۴	۲۵۱	۴۳۵۰۹	۶۹۹	۱۲۵۵۰۲	۷۴	۷۹۷۸۸۳
سهم منطقه از کل استان (درصد)	۶/۵	۴/۸	۵/۶	۱۰/۶	۱۰/۲	۱۶/۲	۶

(منبع: اداره کل امور آب استان، ۱۳۹۸)

جنگلهای شهرستان دالاهو: کوهساران دالاهو پوشیده از جنگل هستند. این جنگلها در بعضی از مناطق تقریباً متراکم بوده و در نقاط دیگر تنک تر هستند. در گذشته این جنگلها بسیار متراکم بوده اند اما به دلیل استفاده بی رویه و قطع درختان توسط اهالی بومی منطقه و خشکسالی ها و آتش سوزی ها از بین رفته اند. درخت بلوط به عنوان مهمترین درخت در جنگلهای ناحیه شناخته شده که بیشترین تعداد آن را تشکیل می دهد. پس از بلوط می توان به درختهایی چون آلبالوی وحشی (بلالوک)، بادام کوهی، انجیر کوهی، بید، پسته وحشی، تمشک، زبان گنجشک، صنوبر، گردو، و اشاره کرد. این جنگلها علاوه بر تصفیه هوا و پاک نگه داشتن محیط، محل مناسبی را برای زندگی انواع گونه های جانوری فراهم می سازند جنگلهای دالاهو یکی از قطبهای مهم گردشگری شهرستان را تشکیل می دهند که با بهره برداری صحیح و حفظ و صیانت از آن می توان در جهت توسعه توریسم طبیعت گرا از آن استفاده بهینه کرد.



به علت بارندگی نسبتاً کافی در سطح منطقه، پوشش گیاهی خودرو در سطح منطقه فراوان است که مهمترین پوشش گیاهی ناحیه دالاهو به صورت غالب، پوشش گیاهی زاگرس است که شامل پوشش گیاهی نیمه مختلف جنگلی و مرتعی می شود این منطقه دارای پوشش گیاهی متنوع می باشد و اکثر مناطق جنگلی آن در دامنه ها واقع شده و بیش از ۷۰ درصد آن را در ختان بلوط و مازو تشکیل می دهند. گونه های غالب جنگل شامل بلوط، نوشک یا ون، گلایی وحشی، بنه، زالزالک (گویچ یا بلج)، آلبالوی وحشی (بالوک)، بادام کوهی، انجیر کوهی، بید، پسته وحشی، تمشک، زبان گنجشک، صنوبر، گردو است. اما شواهدی دال بر تخریب جنگل در این منطقه وجود دارد. علاوه بر جنگل، در منطقه مراتع سرسبزی نیز وجود دارد که ترکیب جامعه گیاهان این مراتع همگی از علوفه های مرتعی خوش خوراک هستند. وجود مرتع و چمن در زندگی ایلی و روستایی ناحیه دالاهو، از اهمیت ویژه ای برخوردار است، زیرا دامپروری به وسیله عشایر و همچنین روستاییان در مناطق مختلف سابقه زیادی دارد و دامپروری همواره به مراتع طبیعی وابسته است. خوراک دام در ایام سال، بیشتر از مراتع طبیعی صورت می گیرد، زیرا ارزانتترین و آسانترین وسیله تغذیه دام برای دامداران به ویژه عشایر است.

۳-۳۰- جاذبه های گردشگری شهرستان دالاهو:

علاوه بر آثار باستانی، مراسم مختلف محلی، صنایع دستی، هنری و... نیز از جاذبه های گردشگری شهرستان محسوب می شوند که به ترتیب معرفی می شوند:



نمایی زیبا از شهر گزند غرب - شب چهارشنبه سوری



تصویر رودخانه زمکان



ارتفاعات قلعه قاضی



باغ سیب گهواره



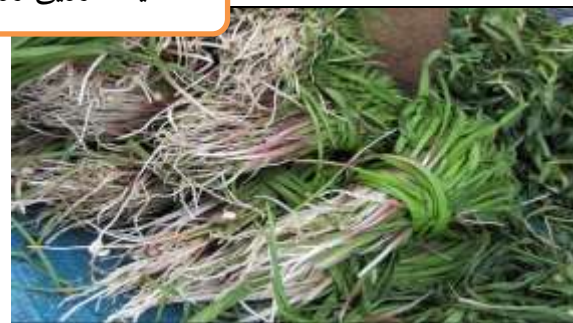
گیاه دارویی شیرین بیان



گیاه دارویی سیرونه (بته سرخ)



گیاه دارویی زو و بازار آن



گیاه دارویی کنگر



گیاه دارویی پیچک



نمونه از بازار صنایع دستی کردند



مراسم جشن تنبور در روستای بانزلانی



نمونه از بازار صنایع دستی کردند

نتیجه گیری

این شهرستان با این که از نظر شرایط آب و هوایی دارای آب و هوایی سرد و مدیترانه ای می باشد. کوههای آن اکثراً از آهک کرتاسه یا آهک آسماری و شهابیان تشکیل شده اند. دشتهای نیز اغلب رسوبات گروه فارس را در برگرفته از آبی که از کوههای آهکی مجاور بیرون می آیند آبیاری می شوند، دشتهای زیر کشت بوده و دارای زمینهای حاصلخیزی می باشند. منابع آب به صورت منابع روزمینی مانند رودخانه ها و نهراها و نیز به صورت منابع زیر زمینی مانند چشمه ها و سراب ها بوده که از هر دو نمونه در شهرستان به وفور یافت می گردد. از آنجاییکه به عنوان نگین گردشگری کرمانشاهان و همچنین با داشتن ویژگی های خاص برای توسعه ی توریسم از دیرباز ديار آشنا و مقصد جهانگردان تجار و بازرگانان و طالبان علم بوده است و می تواند نقش فعال تری را در زمینه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی منطقه ایفا نماید. ولی تاکنون این جاذبه های متنوع و ارزشمند طبیعی و انسانی کمتر مورد توجه و استفاده قرار گرفته است که در صورت برنامه ریزی و استفاده ی مناسب از آنها می توان بسیاری از مشکلات اقتصادی و اجتماعی منطقه را از بین برد و منطقه را در مسیر توسعه همه جانبه ی پایدار هدایت کرد. در این راستا فرضیه ای این عنوان که، علی رغم توان بالای توسعه گردشگری شهرستان مخصوصاً ژئو توریسم (زمین گردشگری) این شهرستان از گردشگری به عنوان یک ابزار توسعه بهره نمی گیرد مطرح شد؛ که برای پاسخگویی به آن، توان بالفعل شهرستان دالاهو، مراکز و اماکن گردشگری منطقه به تفصیل مورد بررسی قرار گرفت. با توجه به آنچه گفته شد می توان نتایج حاصل از این پژوهش را به شرح زیر خلاصه کرد :

- دالاهو منطقه ای اکو توریستی با جاذبه های محیطی و کارستی فراوان که بجز چند مورد بقیه نا شناخته اند.
- اطلاعات جامع و روز آمد از منابع و خدمات و تسهیلات و قابلیت های گردشگری در دالاهو وجود ندارد.
- امکانات و خدمات در تطبیق با نیاز گردشگری در فصول مختلف سال و مناطق جغرافیایی وجود ندارد.
- فقدان پارکینگ کافی جهت پارک خودرو و وسایل نقلیه که موجب عدم امنیت روانی مسافران خواهد بود.
- ضعف زیر ساخت های گردشگری در فضاهای طبیعی و مناطق زیست محیطی برای جلب گردشگران از دیگر موانع است.

- با داشتن قابلیت های گردشگری می تواند به قطب گردشگری در استان کرمانشاه تبدیل گردد.

پیشنهادهای:

با توجه به آن چه گفته شد؛ می توان ناحیه دالاهو را سرزمینی مستعد، برای تمامی انواع گردشگری در نظر گرفت که در صورت اجرایی کردن برنامه ها و طرح های گردشگری می تواند درآمد سرشاری را نصیب مردم منطقه کند. تخصیص برخی از این درآمد ها برای توسعه گردشگری می تواند به نحو مطلوبی در افزایش گردشگری موثر واقع شود، یا این که راه های آموزش عمومی حفاظت از منابع طبیعی را افزایش دهد. بخش گردشگری به ویژه در ارتباط با محیط جغرافیایی و زیست محیطی، علاوه بر این که دارای ضعف ها و قوت هایی است هم چنین حائز فرصت های مناسب است که با شناخت این فرصت ها می توان راهبردهای مناسب را پیشنهاد و مدیریت استراتژیک را به مرحله اجرا گذاشت. از جمله این فرصت ها می توان به امکان استفاده های گردشگری از فضای طبیعی و زیست محیطی و..... به طور همزمان استفاده کرد. بنابراین در این راستا می توان به موارد زیر اشاره کرد:

- ۱- ایجاد دفاتر ایران گردی و جهان گردی در شهرستان دالاهو
- ۲- تأسیس اداره میراث فرهنگی فعال در فعال ترین مناطق توریستی شهرستان از جمله شهر کرند غرب
- ۳- مقید نمودن میراث فرهنگی شهرستان جهت تهیه بروشورهای حاوی اطلاعات لازم در مورد آثار باستانی، طبیعی و انسانی شهرستان جهت در اختیار گذاشتن مراجعین به منظور شناسایی هر چه بیشتر شهرستان و توان های توریستی آن در منظر عمومی
- ۴- لزوم فراهم آوردن امکاناتی جهت شناسایی هر چه بیشتر استعداد های طبیعی و انسانی شهرستان دالاهو
- ۵- ایجاد نمایشگاه صنایع دستی و هنری و برگزاری کنفرانس ها و جشنواره های مختلف در منطقه
- ۶- تعمیر و مرمت و بازسازی وساماندهی آثار باستانی ارزشمند تاریخی هنری، مذهبی گذشته
- ۷- برگزاری جلسات و همایش های مختلف جهت توجیه افراد محلی از مفاهیم و مزایای توسعه توریسم در منطقه
- ۸- شناسایی و معرفی پتانسیل های مختلف منطقه به کارشناسان اساتید، دانشجویان و مراجع مختلف قانونی جهت تحقیقات و مطالعات علمی و میدانی به منظور شکوفایی و شناسایی هر چه بیشتر منطقه مورد مطالعه
- ۹- لزوم فراهم آوردن محل مناسب جهت امکان اسکان و استراحت بازدید کنندگان از آثار توریسی منطقه در تمام طول سال نه فقط اختصاصاً در ایام تعطیلات نوروزی و تابستان
- ۱۰- ایجاد و بهبود توسعه زیر ساخت ها تعمیر و مرمت و آسفالت جاده های و مسیرهای و مراکز هدف گردشگر همچون جاده کوزرن به گهواره.
- ۱۱- امکان استفاده از خدمات و تسهیلات متناسب با محیط های جغرافیایی مختلف در تمامی فصول سال
- ۱۲- ایجاد سینما و سالن نمایش و تئاتر و فرهنگ سرا
- ۱۳- اصلاح هندسی معابر و تعریض خیابان ها و محل پر تردد رفت و آمد
- ۱۴- با توجه به کوهستانی بودن منطقه مورد مطالعه احداث پناهگاه و جان پناه- احداث اماکن تفریحی، ورزشی جهت توسعه ورزشهای کوهستانی همچون پیست های دوچرخه سواری، صخره نوردی، کوهنوردی و
- ۱۵- با توجه به وجود دیواره های تند و پر شیب سنگی و مرتفع در شهرستان لزوم و استفاده هر چه بیشتر از آن در زمینه ورزشهای همچون پارا گلایدر و کایت سواری می باشد.
- ۱۶- ارائه برنامه های مشخص و مدون برای ایجاد امنیت گردشگران در سطح منطقه
- ۱۷- توسعه زیر ساخت های و امکانات رفاهی در مجاورت اماکن مذهبی شهرستان
- ۱۸- ایجاد و احداث پارکینگ و تأمین منابع آب آشامیدنی در مراکز امکان گردشگری

- ۱۹- هدایت و تشویق بخش خصوصی در جهت سرمایه گذاری در جهت توسعه گردشگری طبیعی منابع کم نظیر طبیعی وجغرافیایی همچون کوهستانها رودخانه مناطق کارستی و سراب های متعدد
- ۲۰- توسعه گردشگری به عنوان یک صنعت یا بخش اقتصادی باید به صورتی هماهنگ با خصوصیات محلی (طبیعی و انسانی) برنامه ریزی گردد. آسیب پذیری محیط باید دقیقاً مد نظر و ملاحظات حفاظتی در برنامه ریزی دقیق تلفیق گردد در غیر این صورت عوارض زیست محیطی آن بر منافع کوتاه مدت توسعه اقتصادی - اجتماعی حاصل از آن غلبه خواهد کرد. بدین ترتیب پایداری توسعه قابل حصول نخواهد بود.
- ۲۱- بهره برداری صحیح از منابع آنچنان که منابع طبیعی و فرهنگی و توریستی برای آیندگان حفظ و قابل استفاده باقی بماند
- ۲۲- پژوهش مداوم در زمینه تقاضا در استفاده از مناظر طبیعی، ظرفیت سازی اجتماعی اهالی برای پذیرش توریسم، ترویج توریسم و ملاحظات اساسی در حفظ میراث فرهنگ بومی و هویت سرزمین منطقه
- ۲۳- فراهم آوردن شرایط و زمینه های توسعه هماهنگ عناصر مختلف صنعت توریسم چون جاذبه ها، امکانات و خدمات.
- ۲۴- توجه به جامعه و مشارکت مردم محلی در تمام تصمیم گیری های مرتبط با بخش گردشگری
- ۲۵- ایجاد زیر ساخت ها، تجهیزات شهری، افزایش خدمات و تسهیلات گردشگری
- ۲۶- حفظ، نگهداری و بازسازی جاذبه های گردشگری در سطح منطقه در راستای توسعه پایدار
- ۲۷- انجام تبلیغات گسترده و مناسب از طریق رسانه های سمعی و بصری
- ۲۸- علاقمندی عمومی گروه های محلی برای مشارکت در تصمیم گیری ها به ویژه در مناطق طبیعی و آثار محیطی - باستانی
- ۲۹- سهولت در رفع تنگناهای موجود در نظام اطلاع رسانی تبلیغ و بازاریابی قابلیت ها و استعداد های فراوان فرهنگی برای معرفی فرهنگ فولکلوریک کردی و سنتی دالاهو
- ۳۰- امکان حفظ و نگهداری مکانهای منحصر به فرد تاریخی با هزینه های بسیار کم
- ۳۱- وجود و امکان معرفی مکانهای گردشگری دامنه ای و سهولت شناخت سایت های طبیعی برای ایجاد پارک و چشم انداز و ابزار تمایل عمومی برای شناسایی و توسعه فرهنگ فولکلور منطقه شامل؛ لباس، آداب و معاشرت و موسیقی ورقص و گویش ها و تهیه راهنمای منطقه

منابع

۱. ابراهیم زاده، عیسی؛ کاظمی زاد، شمس الله؛ و اسکندری ثانی، محمد، ۱۳۸۹، برنامه ریزی استراتژیک گردشگری با تأکید بر گردشگری مذهبی
۲. عباس زاده، مظفر؛ محمد مرادی، اصغر؛ و سلطان احمدی، الناز، ۱۳۹۴، نقش ارزش های میراث معماری در توسعه گردشگری فرهنگی مطالعه موردی بافت تاریخی ارومیه، مطالعات شهری، ۱۴، ۷۷ - ۹۰
۳. جغرافیای استان کرمانشاه، ۱۳۹۸
۴. مولائی هاشجین، نصراله؛ و ابراهیمی، حیدر، ۱۳۹۳، شناسایی قابلیت ها و جاذبه های گردشگری و تأثیر آن بر جذب گردشگر در شهرستان املش. برنامه ریزی منطقه ای، ۴(۱۶)، ۹۵ - ۱۰۸
۵. نوری، هدایت الله؛ نوروزی آوارگانی، اصغر؛ ارزیابی توان محیطی برای توسعه توریسم در دهستان چغاخور، مجله پژوهشی علوم انسانی دانشگاه اصفهان، جلد ۲۲، شماره ۱، اصفهان، ۱۳۶۸.
۶. ولدی، حمید ۱۳۸۶. گردشگری و نقش آن در توسعه اقتصادی - اجتماعی روستایی منطقه شمال قزوین، رساله کارشناسی ارشد دانشگاه شهید بهشتی تهران.

۷. Cole, S., and Razak, V. (2009). Tourism as future, *Futures*, 41(6), 335- 345.
۸. Gezici, F., & Kerimoglu, E. (2010). Culture, tourism and regeneration process in Istanbul, *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, 4(3), 252-265.
۹. Hall, C. M. & Page, S. J. (2014). *The geography of tourism and recreation: Environment, place and space*. London: Routledge..
۱۰. Krstić, B., Radivojević, V., Stanišić, T. (2017). Tourism industry and national competitiveness: a sub-Saharan Africa countries perspective, *Economika*, 63(1), 1-17
۱۱. Law, C. M. (1993). *Urban Tourism: Attracting visitors to large cities*. London: Mansell.
۱۲. Teixeira, S., and João J. M. F. (2018). Entrepreneurial artisan products as regional tourism competitiveness, *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 1-12.